

УДК. 316.6

Ж. В. Сидоренко, асп.

РЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ТВОРЧОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДОСЯГНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Розглянуто психологічні аспекти творчої особистості та її прояви серед студентської молоді; авторка звернулась до особистісного досвіду, коли молоді люди відчували себе творчими особистостями, на основі аналізу їхніх творчих робіт. Проаналізовано, яким чином творча самореалізація студентів впливає на стан їхнього психологічного здоров'я.

Вступ

Розвиток творчого потенціалу і самореалізація особистості є важливою умовою оздоровлення суспільства, оскільки передбачає єднання людини з соціумом, а також зумовлює її творчу адаптацію, що є необхідним для повноцінного життя в світі з бурхливими змінами. Вбачаючи в творчості прояв психологічного здоров'я та особистісної інтеграції, психологи розглядають творчу особистість як особистість, що самоактуалізується (А. Маслоу), «продуктивну особистість» (Е. Фромм) [1], «повноцінно функціонуючу» людину (К. Роджерс) [2].

В нашому суспільстві існує потреба в креативних фахівцях, здатних професійно та творчо розв'язувати нагальні задачі, тому вивчення проблеми творчого самоздійснення студентів є актуальним як передумова професійної самореалізації та психологічного здоров'я студентської молоді.

Проблема вивчення психологічного та психічного здоров'я постає у працях таких українських та російських вчених як Б. С. Братусь, В. А. Лищук, І. В. Дубровіна, Л. В. Лушин, Л. Ф. Бурлачук, О. Завгородня. Переважають наукові погляди, згідно з якими психологічне здоров'я розуміється як здатність особистості до самореалізації, самоактуалізації, адекватного самоприйняття себе та світу. Важливою складовою психологічного здоров'я особистості є наявність сенсу життя (В. Франкл, А. Маслоу, І. В. Дубровіна); здатність до створення повноцінних міжособистісних стосунків (А. Адлер, Е. Фромм, Б. С. Братусь), здатність особистості до рефлексії (І. В. Дубровіна, О. Завгородня).

Студентський вік, згідно з Е. Еріксоном, збігається з періодом ідентифікації особистості, коли в молодій людині може сформуватись уявлення про себе як про творчу або ж «звичайну» особистість, що впливатиме на можливості її самореалізації, рівень задоволеності собою та життям [3].

Водночас дослідники в галузі проблематики здоров'я студентської молоді визнають такі проблемні аспекти психологічного здоров'я студентства як низький рівень задоволення собою, тенденція до заниженої самооцінки, низький рівень здатності до психологічної близькості, проблеми ціннісно-сислової сфери. Так, в ієрархії ціннісних орієнтацій сучасної молоді цінність творчості посідає одне з останніх місць. (А. А. Волочков) [4]. Таким чином, слід говорити про важливість формування ціннісно-сислового ставлення до творчості саме в цей період розвитку та актуальність дослідження психологічних аспектів студента як творчої особистості в контексті досягнення психологічного здоров'я.

Аналіз студентських робіт

«Випадки з мого життя, коли я проявляв (ла) себе як творча особистість»

Методологічною основою дослідження є підходи в області психосемантики, використання методу нарративних психотехнологій. Наратив визначається Н. Чепелевою як спосіб репрезентації досвіду за допомогою впорядкованих речень, що передають часову послідовність дій. Дослідниця припускає, що витоком нарративного тексту є особистісний міф, в якому в символічній формі подані основні сенси та концепції буття людини [5].

К. Роджерс визначав досвід особистості як довербальну, дорефлексивну складову свідомості, водночас під особистісним досвідом розумівся досвід інтегрований, осмислений завдяки вербалізації, що визначає поведінку, сприймання дійсності, життя та світу загалом та свого місці у ньому [5].

В ході дослідження студенти описували випадки зі свого життя, занурювались в минуле, виникала розповідь-оповідання, що носила описання емоційного характеру із згадками про певних персонажів. Тобто, даний матеріал дослідження можна розглядати як наративний. При цьому студенти мали змогу краще відрефлексувати особистий досвід, інтегрувавши його на рівні свідомості як особистісний.

Вибір даної методики пояснюється складною природою процесу творчості, що не піддається адекватному вивченню завдяки психометричним методикам.

Вивчаючи роботи, ми виділили умовні критерії креативності, теоретичною основою яких є концепції творчості (В. В. Моляко, В. В. Клименко, Я. А. Пономарьов, О. І. Кульчицька, А. Маслоу, К. Роджерс): ціннісно-смісловне ставлення до творчості, визнання себе творчою особистістю, наявність в описаних випадках певної проблемної ситуації, що потребувала вирішення та шляхи її нестандартного розв'язання, наявність описаних моментів «інсайту», стану натхнення; переважання внутрішньої мотивації до творчості, усвідомлення емоцій та почуттів. В опрацьованні робіт виокремлювались текстові елементи, що мали відношення до виділених критеріїв, досліджувалось як часто вони зустрічались в оповіданнях студентів.

Дослідження проводилось в рамках викладання дисципліни «Основи психології та педагогіки» в 2006—2007 р. Студентам 2-го курсу факультету радіоелектроніки, 3-го курсу факультету машинобудування та 3-го курсу факультету менеджменту ВНТУ було запропоновано описати випадки із свого життя, коли вони проявляли себе творчо, займались улюбленою справою, відчували захопленість, натхнення, можливо знаходили вихід з нестандартної ситуації, пов'язаної з технічною творчістю, або ж розкривали свої здібності в якомусь напрямку мистецтва. Було проаналізовано 70 робіт, з яких 35 — роботи студентів факультету радіоелектроніки, 15 робіт машинобудівельного факультету і 20 робіт студентів факультету менеджменту.

Мета дослідження: вивчення особистісного досвіду студентів в процесі творчості та їх уявлення про себе як творчу особистість як передумова психологічного здоров'я.

Нас також цікавило місце творчості в контексті теперішнього життя молодих людей, можливості та потребу самореалізації, зверталась увага на види творчих уподобань студентів технічного вузу, можливості реалізації своїх уподобань, глибину рефлексії особистісного досвіду. Передбачалось, що запропонована робота допоможе молоді актуалізувати творчий потенціал, звернутись до власних ресурсів, відрефлексувати особистий досвід, що сприятиме її психологічному здоров'ю.

Результати та обговорення

Аналіз робіт свідчить, що частина студентів розуміє творчість як створення чогось нового, прекрасного, що дає можливість реалізувати свій задум, проявити себе: «Творчість – це реалізація твоїх бажань та задумів», «творчість – створення нового, політ душі», «потяг до прекрасного», «бажання проявити своє «Я», «творчість неможлива під примусом, вона потребує свободи», «творчість – це праця, а талант — обов'язок», «будь-яка творчість формує сильний дух, впевненість у собі, індивідуальність, вчить виживати у сучасному світі». Водночас для переважної більшості творчі випадки життя асоціюються із відвідуванням гуртків самодіяльності, прийняттям участі в різних конкурсах, вікторинах, виставках, а критерієм творчих здібностей є соціальне визнання.

Переважна більшість студентів (65) визнали, що творчою особистістю є кожна людина: «творчість – є дарунком від Бога. З раннього дитинства люди творять», «Творчість – не є долею «ображених», вона доступна будь-кому», «Не існує в світі людини, яка б не мала таланту або хисту до чого-небудь». Але, трохи конкретизуючи, молоді люди визнавали, що рівень прояву та реалізації творчих здібностей в різних людей є різний. Зокрема, хотілось би звернутись до роботи студента, що усвідомлює талант як життєвий вибір: «Людина не має вибору. Вона може показати свою бездарність або талант. Можна вчитися або бути бездумним споживачем».

Щодо уявлення про себе як про творчу особистість на рівні «Я-концепції», більша половина з впевненістю визнавали себе творчими особистостями та з гордістю наводили чимало прикладів з власного життя: «Я проявляю себе як митець, оскільки постійно малюю», «Я намагаюсь бути творчим і випромінювати нові, цікаві, оригінальні ідеї». Інша частина студентів себе називали звичайними, проте описували моменти життя пов'язані з певною творчістю: «Творчою людиною я ніколи не був, хоча різав по дереву, вишивав, в'язав, кував метал в сільській кузні...»

Деякі студенти відмовлялись називати себе творчими особистостями, виходячи з негативного уявлення про людей, що вважають себе творчими: «За маскою поетів та письменників, музикантів, сценаристів та художників ховається велика кількість бездарних ледарів».

Інша студентка, навпаки, звертає увагу на моральний аспект творчої людини, вважаючи, що їй, передусім, мають бути притаманні чесність, порядність.

Цікавою є думка дівчини, яка вважає себе творчою особистістю відносно важливості прийняття та впевненості в собі: «Потрібно полюбити себе таким як ти є. Всі внутрішні перебудови відобразяться на зовнішніх вчинках і ти відчуєш себе творчою людиною». Аналізуючи роботи, слід сказати, що студенти, які вважають себе творчими в більшій мірі описують приклади з життя, де використовувався творчий нестандартний підхід.

Можна вважати, що в роботах лише кількох студентів була виявлена певна проблема та запропоноване її вирішення. Студент з машинобудівельного факультету описав свою технічну знахідку, де він вдосконалив карбюратор, збільшивши його потужність. Інший юнак проявив нестандартний підхід в побуті, зробивши полочки з двох старих телевізорів. Найбільш цікавою в даному аспекті виявилась робота, де студент факультету радіоелектроніки описує весь творчий процес від початку виникнення проблеми, включаючи інкубаційний період та інсайт і величезне задоволення від процесу та результату: «... будучи ще десятирічною дитиною я любив слухати музику. Але, нажаль, магнітофон зламався. Батьки мали нагоду відпочити від гучної музики, тому не спішили віднести його в ремонт. Упродовж кількох днів я думав, як зарадити цьому. Звісно, щоб полагодити магнітофон самому, знань було замало. Але часто спостерігаючи як дідусь паяв інкубатор чи ще якийсь пристрій, я знав, як користуватись паяльником. Я думав, що зможу сам справити магнітофон.

Якось увечері я довго не міг заснути. Ідеї роїлися у моєму мозкові. Я відчував їх зіткнення, аж поки декілька з них не об'єдналися між собою. Я чітко уявив собі, що треба робити. Це було осяяння! Вранці я взявся за роботу. Свідомо я розумів, що я не знаю ні законів фізики, ні радіотехніки. Моя свідомість підказувала мені, що може нічого не вийти, але щось далеке підсвідоме нашіптувало мені: «Спробуй, може вийде, фантазуй і отримаєш результат». Підсвідоме перемогло! Я розкручував шурупи, щось відпаював, щось припаював, захищав контакт. Я був щасливий! Я творив! Сам процес творення був для мене щастям! І чудо здійснилось! Музика залунала знову, хоча жменя деталей залишилась, важливо було те, що я працював, що мені це подобалося, я хвилювався за результат, що вказує на чуттєву природу людської творчості.»

Відносно критерію внутрішньої мотивації, важливо зазначити, що значна частина опитаних посиляється в роботах на «соціальний успіх»: «Я закінчила художню школу з відзнакою», «Я брав участь у всеукраїнській олімпіаді з інформатики, зайняв призове місце, за це мене поважають». У деяких студентів творчість асоціюється з відмінним навчанням у школі, досить поширеними були роботи, де йшов перелік відвіданих гуртків, конкурсів, в яких брав участь студент та з гордістю згадувався високий результат – зайняте призове місце. Отже, в даному випадку слід говорити про переважання зовнішньої мотивації. Причому, як правило, в цих роботах не йшла мова про певні внутрішні переживання, захоплення, рівень рефлексивності виявлявся досить невисоким, була відсутня проблемна ситуація. Водночас, в деяких роботах висловлювались думки, що свідчили про переважання внутрішньої мотивації до творчості: «Я маю не через те, що вважаю це корисним, чи мені це подобається. Це просто органічно ввійшло в моє життя як ще один прояв мого внутрішнього «Я». Виділивши роботи, пов'язані з автономністю в творчості, можна сказати, що ця позиція висвітлюється в роботах 9 студентів, хоча вони не ізолюють себе від думки оточуючих.

Повертаючись до теми мотивації, можна сказати, що поштовхом до творчості виявилось для деяких студентів бажання зробити щось приємне для значущих інших, проте це виступало як власний внутрішній імпульс: «Кілька років назад моя сестра виходила заміж. Мені хотілось у такий день зробити для неї щось особливе. Я подарувала їй весільну сумочку. У свій витвір я вклала свої побажання, свою любов і свою душу». З роботи іншої дівчини: «... на другому курсі я раптово захопилась вишиванням. Для мене було дуже цікаво спостерігати, як чиста канва мало-помалу наповнюється кольорами та образами. Свою першу вишивку — ікону Божої матері та Ісусака я вишивала довго. Десь на половині роботи я обрала людину, якій вона призначалася...».

Звичайно, були випадки, коли студенти писали про свою закоханість, що надихала їх на написання віршів, художніх портретів: «Особливий випадок був, коли я намалював портрет дівчини, яка мені подобається. Портрет я малював з фотографії. Я був мало впевнений в своїх силах, адже раніше я не малював тих, кого я знаю, а особливо ту, хто мені подобається. Але бажання було настільки сильним, що я взяв 5 різних за типом олівців і почав...». Студенти-юнаки також часто згадують свою матір, якій присвячувалась перша спроба написати вірш або ж створити певний винахід, що був би корисним в побуті. Один студент згадує улюбленця — kota, за яким він любив спостерігати: «Коли я вчився в 3-му класі, мати подарувала мені kota. Він мені дуже подобався. Та-

кож він мене надихав до творчості. Я написав про нього дуже багато віршів».

Ще одним джерелом натхнення для молоді виявилися подорожі та здобуті яскраві враження, спілкування з природою. Частина студентів пише, що бажання займатись творчістю породжує вільний час, гармонія в душі, «внутрішня тиша», але дехто з опитаних додає, що творчим імпульсом для них служить стрес, життєві розчарування.

Відносно емоцій та почуттів, якими діляться студенти, згадуючи свою творчість, переважають емоції задоволення, гордості, впевненості, інтересу, радості та страху.

Багато яскравих ситуацій було згадано з дитинства, часто студенти звертались до віку підліткового, до ранньої юності. Згідно з оповіданнями, студентами технічного вузу часто виявлялись мінуси вихованці художніх та музичних шкіл, частина з яких не прагнули вступати до технічного вузу.

Відносно гендерного аспекту студентських захоплень особливо поширеним серед дівчат є любов до танців, вишивання, моделювання одягу, вирощування квітів; для хлопців поширеними є захоплення різьбою по дереву, дизайнерство, WEB-дизайн, комп'ютерна графіка, photoshop, заняття спортом, радіолюбительство, технічна творчість. Дехто розглядає як творчі прояви експерименти зі своєю зовнішністю, бажання «виділитись із сірого натовпу». Серед «нових» видів творчості можна назвати складання SMS-віршів, створення музичних кліпів, засвоєння нових програм, пов'язаних з комп'ютерною графікою. Також деякі студенти писали про креативні прояви під час учбового процесу, нестандартні ситуації в повсякденному житті, так один студент досить кумедно описав випадок, як «провчив» сусідського нахабного kota та ін. Прикладів справжнього захоплення технічною творчістю як для технічного вузу виявилось небагато. Хоча частина студентів віддають перевагу радіолюбительству, технічній творчості і визнають, що пішли в технічний вуз за покликанням. Таких студентів виявилось 11 з 50-ти, зважаючи, що аналізувались роботи 50-ти студентів факультету радіоелектроніки та машинобудування.

Частина студентів (28) продовжує визнавати творчим і своє теперішнє життя, в той час як більшість скаржиться на брак часу, відносять свої творчі успіхи до пори дитинства та шкільних років.

Слід сказати, що роботи студентів, які визнають себе творчими в нинішньому житті, відрізняються колоритною мовою, цікавими спостереженнями, часто їх автори передають свої емоції та почуття, що робить їхні описи «живішими», висловлені думки більше відрізняються нетривіальністю. Вони не просто згадують творчі випадки з минулого, а діляться своїми сьгоднішніми задумками.

Відносно реалізації творчих здібностей можна умовно розділити студентів на три категорії: студенти, що мають нахили до технічної творчості і відчувають себе адаптованими, студенти, які поєднують навчання з творчими хобі, дарують свою творчість близьким чи друзям, це дає їм змогу відчувати себе впевненіше в студентському середовищі і третю групу можна виділити як групу студентів, що мають проблеми з адаптацією, переживають внутрішній конфлікт. Цікаве метафоричне порівняння наводить студентка економічного факультету: «Мені чомусь здається, що вся моя творчість зібрана у яйце і замкнута шкаралупою невпевненості і відсутності підтримки. Проте, інколи вона знаходить дірочку і сяє звідти як промінчик і з часом ця дірочка знов закривається байдужістю інших, і, можливо, власною теж».

Запропоновану творчу роботу багато студентів визнали цікавою та корисною, деякі студенти пишуть, що робота викликала в них позитивні емоції, підвищила віру у власні сили: «Це допомогло мені зрозуміти деякі мої нахили до окремих видів роботи, зокрема, радіотехніки», «робота викликала багато позитивних емоцій, адже я згадала найщасливіші роки мого життя».

Деякі студенти пишуть, що на початку виконання роботи вони відчували певну розгубленість, а в кінці — задоволення, їхня думка про себе як «нездару» змінилась. І досить часто студенти визначали: «Я проявляю себе як творча особистість вже зараз коли пишу цю роботу». Таким чином, звернення до позитивного досвіду власної творчості сприяло самопізнанню та психологічному здоров'ю студентської молоді.

Висновки

Представники гуманістичної психології розглядають схильність до творчості як прояв психологічного здоров'я. Психологічне здоров'я вивчається в сучасній психології як комплексне поняття, що включає здатність до самоактуалізації, розкриття творчого потенціалу, наявність сенсу життя, здатність до позитивного впливу на оточуючих, розвинуту рефлексивність.

Студентський вік є сенситивним періодом формування життєвих цінностей та постановки життєвих завдань, в тому числі спрямованих на реалізацію творчого потенціалу та досягнення психологічного здоров'я.

На основі виділених критеріїв креативності аналізувались студентські роботи на тему: «Випадки з мого життя, коли я проявляв (ла) себе як творча особистість».

Підводячи підсумки слід сказати, що тема творчості цікавить майже всіх опитаних студентів, більшість з них відчуває потребу в творчій самореалізації, проте лише незначна частина опитаних реалізує творчі здібності в сьогоdnішньому житті, визнаючи, що творчі прояви залишились в минулому.

Уявлення про творчість та творчу особистість виявились різноманітними, а значить і оцінка себе як творчих особистостей була зроблена студентами на основі різних критеріїв. Частина студентів виявили розуміння творчості близьким до концепції первинної творчості А. Маслоу, що сприяло визнанню себе творчими особистостями. З іншого боку, уявлення про творчість виключно як обдарованість в сфері мистецтва, обмежувало студентів в прийнятті себе як творчих особистостей та процесі самореалізації.

Згідно з виділеними критеріями креативності, більшість студентів мають певні проблеми з реалізацією творчих здібностей у сьогоdnішньому житті. Для них залишаються актуальними проблеми самореалізації, переживання внутрішнього конфлікту, що свідчить про труднощі досягнення психологічного здоров'я.

На основі проведеного аналізу робіт можна зробити висновки, що прийняття себе як творчої особистості на рівні «Я-концепції» та уявлення про творчість в традиціях гуманістичної психології сприяють реалізації студентської молоді в творчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фромм Э. Гуманистический психоанализ / Э. Фромм. — СПб.: Юпитер, 2002. — С. 298—318.
2. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. — М.: Прогресс, 1994. — С. 409—421.
3. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон. — СПб.: Ленато, 1996. — С. 16—17.
4. Волочков А. А. Ценностная направленность личности как выражение смыслообразующей активности / А. А. Волочков // Психологический журнал. — 2004. — № 2. — С. 22—25.
5. Наративні психотехнології / [Чепелева Н. В., Смульзон М. Л., Шиловська О. М., Гуцул Ф. Ю]. — К.: Главнік, 2007. — С. 5—17.

Матеріали статті рекомендовані до опублікування оргкомітетом ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта» (10—12 червня 2008 р.)

Надійшла до редакції 19.06.08
Рекомендовано до друку 24.06.08

Сидоренко Жанна В'ячеславівна — викладач кафедри культурології, соціології, педагогіки та психології.

Вінницький національний технічний університет